

ประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา
เรื่อง การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน
ทะเบียนเลขที่ สช 56100050

เพื่อให้การขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นไปตาม พระราชบัญญัติคุ้มครอง
สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. 2546 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติระเบียบ
บริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน
(ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงออกประกาศไว้ ดังต่อไปนี้

ให้ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน คำขอเลขที่ 54100080
ทะเบียนเลขที่ สช 56100050 ซึ่งมีรายการทางทะเบียนตามบัญชีแนบท้ายประกาศฉบับนี้

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ 25 สิงหาคม 2554

ประกาศ ณ วันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2556

(นางปัจฉิมา ธนสันติ)
อธิบดีกรมทรัพย์สินทางปัญญา

คำขอนี้มีผลตั้งแต่วันที่ขึ้นคำขอขึ้นทะเบียน 25 สิงหาคม 2554

30 ก.ย. 2556

ทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน

(1) เลขที่คำขอ	54100080	ทะเบียนเลขที่	สช 56100050
(2) วันที่ยื่นคำขอ	25 สิงหาคม 2554	วันที่ขึ้นทะเบียน	25 สิงหาคม 2554
(3) ผู้ขอขึ้นทะเบียน	กรมหม่อนไหม
ที่อยู่ 2175 ถ.พหลโยธิน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900		
(4) รายการสินค้า	เส้นไหม		
(5) คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า			

คำนิยาม

เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน (Isan Indigenous Thai Silk Yarn) หมายถึง เส้นไหมดิบที่ผ่านการสาวด้วยมือ ผลิตจากตัวไหมพันธุ์ไทยพื้นบ้านที่เลี้ยงโดยใบหม่อนที่ปลูกขึ้นเองในพื้นที่ 20 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสานเป็นสีเหลืองทอง มีความมันเงา ความนุ่มนวล ความเหนียว และความสม่ำเสมอ สามารถนำมาทำเป็นเส้นยืนและเส้นพุ่งได้

ลักษณะของสินค้า

ประเภทและลักษณะทางกายภาพของเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสานเป็นดังนี้

(1) เส้นไหมหีบ หรือเส้นไหมเปลือก หรือเส้นไหม 3

เป็นเส้นไหมที่ได้จากรังไหมชั้นนอก รวมทั้งปูยไหม ลักษณะเส้นไหมจะใหญ่มากและเนื้อหยาบ มีปุ่มปม ขนาดสม่ำเสมอ สะอาดไม่มีสิ่งปลอมปน มีสีเข้มและสม่ำเสมอ

(2) เส้นไหมสาวเลย หรือเส้นไหมรวด หรือเส้นไหม 2

เป็นเส้นไหมที่ได้จากการสาวควบกันทั้งปูยและเส้นใยส่วนนอกของรังไหมไปจนถึงเส้นใยส่วนในของรังไหมให้เสร็จในคราวเดียวกัน เส้นไหมไม่เรียบ ขนาดสม่ำเสมอ สะอาดไม่มีสิ่งปลอมปน สีสม่ำเสมอ ลักษณะเส้นไหมที่สาวได้หยาบและเส้นใหญ่กว่าไหมหนึ่ง

(3) เส้นไหมน้อย หรือเส้นไหมเครือ หรือเส้นไหมยอด หรือเส้นไหม 1

เป็นเส้นไหมที่ได้จากเปลือกรังไหมชั้นใน เส้นไหมที่ได้จะมีลักษณะเส้นเรียบ ขนาดและสีสม่ำเสมอ รวมสะอาดไม่มีสิ่งปลอมปน นุ่มมือเมื่อสัมผัส เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วเนื้อผ้าจะนุ่ม เรียบ มีความเงาของมันของเส้นไหมในระดับดีมาก มีความนุ่มนวลดี เส้นไหมมีความเหนียว ระดับความสม่ำเสมอของเส้นไหมดี สีเส้นไหมเป็นสีเหลืองทอง

กระบวนการผลิต

(1) วัตถุดิบ : รังไหม

(1.1) กรณีปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

1) พื้นที่ปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหมต้องอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พันธุ์หม่อนเป็นพันธุ์พื้นบ้านหรือพันธุ์ส่งเสริม แปลงหม่อนต้องปลอดสารพิษ มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และมีการดูแลรักษาต้นหม่อนอย่างสม่ำเสมอ คุณภาพใบหม่อนต้องดีเหมาะสมในการเลี้ยงไหมในแต่ละวัย มีการเก็บรักษาใบหม่อนในที่ที่มีการระบายอากาศดีและความชื้นที่เหมาะสม

2) รังไหมที่นำมาสาวต้องเลี้ยงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นพันธุ์ไทยพื้นบ้านที่เป็นไหมที่ฟักออกตลอดปี มีความทนทานต่อสภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น พันธุ์นางน้อย นางลาย นางหงอก นางสีว นางเขียว ตูย สำโรง นางเหลือง นางไหม แพงพวย กากี วนาสวรรค์ ทับทิมสยาม ไชง คอตัง สองพี่น้อง ลำป่อ ปราสาทเบง และนางแก้ว เป็นต้น

3) การเลี้ยงไหมจะต้องอยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเลี้ยงไหมจนได้รังไหม โรงเลี้ยงไหม และวัสดุอุปกรณ์ ต้องสะอาด และปลอดภัย มีการให้ใบหม่อนที่มีขนาด และอายุเหมาะสม แก้วัยไหม และมีการเลี้ยงอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่

4) การเก็บรังไหม เมื่อไหมสุกเข้าทำรังแล้วต้องเก็บรังไหมออกจากจ่อ 3 - 5 วัน หากอากาศร้อนก็เก็บได้เร็วขึ้น อากาศหนาวเก็บรังช้าลง เพราะการพันเส้นใยของหนอนไหมจะช้าลงในช่วงอากาศหนาว

5) การคัดเลือกรังไหม โดยแยกรังดีออกจากรังเสีย เพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีคุณภาพและสีสม่ำเสมอ

(1.2) กรณีซื้อรังไหม

1) รังไหมต้องเป็นพันธุ์ไทยพื้นบ้านที่เลี้ยงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น และต้องเลี้ยงในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ตามกระบวนการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมข้อ (1.1)

2) รังไหมมีคุณภาพดี สะอาด

(2) การสาวไหม

การสาวไหมเป็นกระบวนการดึงเส้นไหมออกจากรังไหม ผ่านพวงสาว (เครื่องสาว) แบบพื้นบ้าน หรือพวงสาว (เครื่องสาว) ไหมแบบปรับปรุง (เด่นชัย 1) พันเกลียวเส้นไหม แล้วดึงไหมลงในภาชนะรองรับ ซึ่งมีกระบวนการ คือ

(2.1) เตรียมรังไหม โดยแยกรังดีออกจากรังเสียเพื่อให้ได้เส้นไหมที่มีคุณภาพและสีเส้นไหมสม่ำเสมอ

(2.2) การต้มรังไหม ต้มน้ำให้เกือบเดือด หรือประมาณ 90 องศาเซลเซียสแล้วจึงนำรังไหมที่เตรียมไว้ใส่ในหม้อต้มสาวประมาณ 80 - 100 รัง และรักษาระดับความร้อนของน้ำไว้ประมาณ 60 - 70 องศาเซลเซียส โดยนำต้มรังไหมต้องเป็นน้ำสะอาด ไม่ขุ่น มีความเป็นกรด - ด่าง ปานกลาง (ประมาณ 6.5 - 7.5) ไม่ควรใช้น้ำจากบ่อ น้ำบาดาล น้ำประปา หรือน้ำฝนใหม่ๆ จะทำให้สาวไหมออกยาก

(2.3) ดึงเส้นไหมออกจากรังไหม ผ่านพวงสาวแบบพื้นบ้านหรือพวงสาวไหมแบบปรับปรุง พันเกลียวเส้นไหม แล้วดึงไหมลงในภาชนะ โดยกระบวนการนี้จะเป็นการแยกเปลือกรังชั้นนอกและชั้นในดังนี้

- เส้นไหมหลิบ หรือไหมเปลือก หรือเส้นไหม 3

- เส้นไหมน้อย หรือเส้นไหมเครือ หรือเส้นไหมยอด หรือเส้นไหม 1

(2.4) ในกรณีการสาวไหมโดยไม่แยกเปลือกรังชั้นนอกและชั้นใน (สาวรวมกัน) จะได้เป็น เส้นไหมสาวเลย หรือเส้นไหมรวด หรือเส้นไหม 2

(2.5) หลังจากสาวไหมเสร็จแล้ว นำเส้นไหมไปกรอหรือเหล่งแบบสาน (diamond cross) ตามมาตรฐานเพื่อทำเช็ดไหม (ใจไหม)

(3) การเก็บรักษา

เก็บรักษาไว้ในที่สามารถป้องกันแมลงได้ และควรตรวจดูเส้นไหมทุกเดือน เพื่อให้อากาศถ่ายเทประจำ

การบรรจุหีบห่อ

รายละเอียดบนฉลากประกอบด้วยคำว่า“เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน” และ/หรือ “Isan Indigenous Thai Silk Yarn” และแสดงรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- “ชื่อพันธุ์ไหม” และ/หรือ “กลุ่มพันธุ์ไหม”

- ประเภท น้ำหนักบรรจุ วัน เดือน ปี ที่ผลิต

- ชื่อ/กลุ่มผู้ผลิต สถานที่ผลิต

(6) ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน ประกอบด้วย 20 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ และบึงกาฬ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร

หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ในระดับความสูงระหว่าง 120 - 400 เมตรจากระดับน้ำทะเล ลักษณะพื้นที่เป็นแอ่งจานลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ แม่น้ำสายสำคัญได้แก่ แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม และแม่น้ำโขง แต่ดินในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำทำให้พื้นที่ขาดความอุดมสมบูรณ์จึงใช้ประโยชน์ทางการเกษตรไม่เต็มที่ เวลาร้างจากฤดูทำนา จึงคิดสร้างสรรค์งานศิลป์เกี่ยวกับงานผ้าไหมลายสวย สร้างรายได้แก่ครอบครัว

ประวัติความเป็นมา

การปลูกหม่อนและการเลี้ยงไหมของไทย คาดว่าได้รับการถ่ายทอดจากผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน ซึ่งมาจากตอนใต้ของประเทศจีน จากหลักฐานเศษผ้าที่ติดอยู่กับกำไลสำริดของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียงและบ้านนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี สันนิษฐานว่ามีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมมานานกว่า 3,000 ปี การสาวไหมไทยพื้นบ้านอีสานของเป็นภูมิปัญญาที่มีสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งของบรรพบุรุษโบราณ และผ้าไหมที่มีชื่อเสียงส่วนใหญ่อยู่ที่ภาคอีสาน ผ้าไหมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวอีสาน มีการนุ่งห่มผ้าไหมในชีวิตประจำวัน สาวชาวอีสานต้องเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม และเก็บไว้จำนวนหลายร้อยผืน เพื่อใช้ในพิธีการต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ และงานพิธีกรรมตามความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น ชาวอีสานมีหลายเผ่าพันธุ์ ทำให้ลักษณะการทอ ลวดลายผ้าไหม และการสวมใส่ผ้าไหมแตกต่างกัน มีเพียงการสาวไหมที่ทุกเผ่าพันธุ์ชาวอีสาน มีลักษณะเหมือนกัน กระบวนการสาวไหมไทยพื้นบ้านอีสานจะแยกเส้นไหมชั้นนอก (ไหมหัว) ที่มีขนาดใหญ่ เนื้อหยาบออกจากเส้นไหมชั้นใน (ไหมน้อย) ที่มีลักษณะเส้นเล็ก สม่่าเสมอ เส้นเรียบ เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วเนื้อผ้านุ่ม สวมใส่เย็นสบาย ความประณีตในกรรมวิธีการผลิตผ้าไหมของชาวอีสาน ทำให้เนื้อผ้าที่ทอมีความเรียบสม่่าเสมอ สวยงาม นุ่ม น่าสัมผัส เป็นเงา

เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน มีความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ จากการสาวมือด้วยพวงสาวทำให้เส้นไหมที่ได้มีความนุ่มนวลและมีความยืดหยุ่น เมื่อนำมาทักทอเป็นผืนผ้าจะทิ้งตัวอย่างมีน้ำหนัก ภูมิปัญญาการสาวไหมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาของสตรีภายในครอบครัว คือ แม่ถ่ายทอดวิธีการสาวไหมโดยการทำให้ดู แนะนำวิธีการสาวไหมให้บุตรรู้ แล้วบุตรสาวนำไปปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง ซ้ำแล้วซ้ำอีกจนเกิดความชำนาญ เป็นการเรียนรู้ในครอบครัว แล้วขยายไปในชุมชนนั้น ๆ และนอกชุมชน โดยมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นเวลาร้อยปีมาแล้ว จะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีการบางส่วน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น

(7) ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

อาณาเขตพื้นที่ในการผลิตเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน ครอบคลุมในพื้นที่ 20 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยจังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ และบึงกาฬ

(8) เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

(1) จัดให้มีการขึ้นทะเบียนผู้ผลิตและผู้ประกอบการค้าที่ประสงค์จะขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน

(2) ผู้ขอขึ้นทะเบียนต้องปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานสำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน และดำเนินการตามแผนการควบคุมตรวจสอบ ทั้งกระบวนการผลิตในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด

(9) การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

(1) เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน จะต้องมีการผลิตในเขตพื้นที่ 20 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามกระบวนการผลิตข้างต้น

(2) กระบวนการผลิตจะต้องผ่านการตรวจสอบควบคุมตรวจสอบ คือ มีการขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิตเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้

แผนที่แสดงแหล่งภูมิศาสตร์
เส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสาน

ขอบเขตพื้นที่การผลิตเส้นไหมไทยพื้นบ้านอีสานครอบคลุมพื้นที่ 20 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร ชัยภูมิ สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ และบึงกาฬ